REDE JAN C. TEROUW OP DE ALGEMENE LEDENVERGADERING VAN D’66 19 november 1977 In het CONCERTCEBOUW PE VEREENIGING te NIJMEGEN.

In dc zeventiende eeuw was de burgerij van Nijmegen voor bijna 2/3 protestants. De achttiende eeuw bracht re-katholisering. In 1725 was de burgerij weer voor de helft katholiek, In 1810 voor 2/3, In 1969 voor 81% en thans is de heer Van Agt er woonachtig. Karel de Grote Is met krachtige hand verwezen naar het vergeetboek.

U begrijpt dat Ik bezig ben met een recapitulatie van de kabinetsformatie.

Op 25 mei koos ruim 2/3 van de Nederlandse kiezers voor een kabinet van PvdA, CDA en D'66. In Juni ging de formatie van zo'n kabinet van start. in de loop van de zomer werd het meer en meer herfst en thans speelt de heer Van Agt ijskoninkje met de VVD.

Joop den Uyl is met krachtige hand verwezen naar Buitenveldert.

Er is geen sprake van dat ik u een enigszins volledig
verslag kan doen van de formatie. Daarvoor duurde het te lang. U weet trouwens al veel via de media.

Ik belicht enkele punten.

In de verkiezingsstrijd hebben D'66-woordvoerders steeds
gezegd dat er na de verkiezingen programmatische concessies
zouden moeten worden gedaan. Dat is ook gebeurd, maar de schade is beperkt gebleven. Erwin Nypels heeft er in de Demoeraat over gerapporteerd vinden het verkeerd dat
het colleetieve deel van de WAO niet aan alle Nederlanders ten goede komt,
de passage over Europa is ongelukkig geformuleerd, de abortusparagraaf is bevredigend, maar niet ideaal geworden.

Toch, in het algemeen, hoefde D'66 niet ontevreden te zijn. Sommigen denken dat D'66 nu eens samen met de PvdA tegen het CDA vecht, dan weer samen met het CDA zich tegen de PvdA verzette. Natuurlijk kwam dat voor, maar vaak ook namen wij een standpunt in dat van een algemene, voor iedereen geldende strekking was, en minder dan bij de andere op het belang van bepaalde groepen in de samenleving was toegesneden,

In de WAO-kwestie streed Van Thijn voor de werknemers, Van Agt voor het

laaghouden van het uitkeringspercentage. Wij vroegen ons af waarom niett ledereen, ook kleine midden- standers, of gepensioneerden, mogen meegenieten van extra baten uit het aardgas.

Met het CDA waren wij voor voortzetting van Eruilters' lijn om meer eigen woningen te bouwen, met de PvdA vonden we dat de woonlasten van de laagstbetaalden bewaakt moeten worden, maar eenzaam stonden we bij de verdediging van een moderner en rechtvaardiger vorm van woningbouwfinanciering.

Het zijn maar voorbeelden. Ik wll ermee zeggen dat ik tijdens die lange onderhandelingen heb gemerkt hoe belangrijk en prettig het is om een partij te vertegenwoordigen die ondogmatlsch, niet aan belangengroepen gebonden, niet materialistisch, redelijk en hervormingsgezind Is.

We hebben gevochten voor twee ministersposten en toen we ze hadden hebben we er weer een weggegeven.

We wilden er twee, om een onafhankelijke D'66-fraetie In het kabinet te waarborgen, om de identlflcatie van D'66 met het kabinet te versterken. We hebben er weer een weg willen geven, omdat algemeen belang voor partijbelang gaat en in het vertrouwen dat een partij die dat zo ziet uiteindelijk geen schade zal lijden.

We hebben de buitengewoon moellijke besllssing moeten nemen welke personen we zouden uitnodigen om voor D'66 posten in de regering te bezetten. Als het om mensen gaat is een partij (maar ook een vereniging, een kerk, een voetbalbond) het meest in gevaar. Het scheldt de geesten, de scherven vllegen je om de oren. Luister eens naar het gerinkel bij het CDA.

In onze fraetie heeft de doorslag gegeven hoe de beste kans kan worden geschapen om het door D’66 gewenste beleld tot stand te brengen. Niet alleen partijbelang, ook persoonlijk belang treedt terug voor algemeen belang. Het was bemoedigend om te merken dat in de eerste plaats betrokke- nen zélf dat zo zagen.

De dans om de zetels, de stoelendans, meer en meer een verbeten 'smoelendans, het was geen prettig schouwspel - wat zeg ik, lk was geen toeschouwer, maar medespeler.

U kunt zeggen dat deze zeteldans door Van Agt is gewonnen, en hij toonde zich daarna de allerminuscuulste en ondankbaarste overwinnaar die ik in de politieke arena heb ge-

zien.

Ik moet toegeven dat ik me wel eens een grapje ten koste van het CDA veroorloof. Het komt wel eens voor dat een spreker In ons congres de heer Van Agt hardhandig de oren wast. Maar daar waar het er om gaat, in het parlement, heeft de vorige en de nieuwe fraetie van D'66 het CDA altijd hoffelijk en open bejegend. Daarom was het voor mij moeilijk te begrijpen waarom ons een tweede ministerspost zo hartgrondig door het CDA werd misgund, en waarom, toen die tweede zetel onvermijdelijk leek, technologie er af moest.

Technologische vernieuwing, die broodnodig impulsen nodig heeft niet in de eerste plaats omdat D'66 dat vindt, maar omdat iedereen in Nederland die er zich in heeft verdiept dat vindt.

Het zal wel zo zijn dat vriendelijkheid ten opzlchte van het CDA vooral wordt beloond in het hiernamaals. Ik denk daarbij niet aan de politieke pensioenen, maar aan de periode na de volgende verkiezingen.

Is er een schuldige aan te wijzen voor het mislukken van de formatie PvdA/CDA/D'66? Ik waag me daar niet aan en volsta met een paar opmerkingen..

Wat onszelf betreft, misschlen heb ik me te bescheiden opgesteld. Misschien hadden we meer inltiatieven moeten nemen om te bemiddelen,zoals we dat vorige week geprobeerd hebben, toen het één minuut voor middernacht was. Misschien ben ik daar te voorzichtig mee geweest, heb ik te veel In het oog gehouden dat het ook (en gemakkelijker) zonder ons

Onze aanwezigheld als zodanig was natuurlijk een belemmering, maar daar verontschuldig Ik me niet voor. Dan zou ik een vermaning uitdelen aan de kiezers en ik vond ze juist zo aardig op 25 mei.

De meerderheldsstrategle van de Partij van de Arbeid, door ons vorig jaar al krachtig aangevochten, heeft een zware tol geeist. Lang, zeer lang, heeft de PvdA vastge-houden aan de 8/7/1-formule. Ook de exameneisen die in de afgelopen jaren aan het CDA zijn gesteld, waren deel van een politieke strategie, waarvan de verwachte winst uit luchtkastelen bestond.

Het CDA Is te nederig geweest over wat ze in de programmatische onderhandelingen hebben bereikt, en mede daardoor te star in wat volgt. De laatste fase had iets weg van hard met auto's naar een afgrond rijden en kijken wie het laatst durft te remmen. De afgrond was het beleidsvacuum. Er moet snel een daadkrachtige, dus politieke regering komen. Van Agt durft die afgrond zeer dicht te naderen, maar voor dat soort moed heb ik geen waardering.

Ook de onderlinge strijd en de afgunst binnen het CDA hebben ons parten gespeeld. Wie macht wil uitoefenen moet eerst macht hebben over zichzelf. Ik begin te begrijpen waarom het CDA zijn politiek programma baseert op naastenliefde. De behoefte eraan grijnst hen toe.

Er zijn geruchten geweest dat D'66 geheime afspraken zou hebben gemaakt met de Partij van de Arbeid. Dat is natuurlijk onzin. Alles wat is afgesproken is gerapporteerd naar de fraetie, naar het Hoofdbestuur, viermaal naar de VAR (dlt contaet met de partij [missing] belangrijk voor ons
gebleken), naar de openbaarheld.

Niks geheime afspraken, niks afhankelijkheid van de PvdA. In feite was de PvdA vorige week woedend op ons toen we zonder overleg de 7/7/1-formule voorstelden. Typisch eigenlijk. Het was onze zetel die we weggaven, en toch gedroegen een aantal PvdA-leden zich alsof de klap voor hen groter was dan voor ons. Dat zal wel zitten in het bekende socialistische gebod: Gij zult uw naaste liever hebben dan uzelf.

Men heeft mij vaak beklaagd, omdat het zo lang duurde en zo vermoeiend was. Dat was het ook, maar ik heb enorme steun gehad van de fractie, die me inventief en volhardend steeds van nieuwe Ideeen heeft voorzien. Dat geldt trouwens ook voor de partijvoorzltter, die er altijd was als hij nodig was.

Hoe moet het nu verder?

Welllcht heeft dit congres er behoefte aan daar uitspraken over te doen. Ik wil eerst iets zeggen over de status van zulke uitspraken.

Op 5 februarl, voor de verkiezingen, heeft ons congres iets vastgelegd: een verkiezingsprogramma, een strategie, en een lijst met kandidaten voor volksvertegenwoordigers. Die kandidaten behoorden zlch gebonden te achten aan dat

programma en aan die strategie. Ze hebben programma en strategie in de verkiezingsstrijd gemaakt tot belofte aan de kiezers.
Die beloften beschouw ik als bindend. Daar kan een congres, daar kunnende kandidaten die nu volksvertcgenwoordigers
zijn, niet op terugkomen. Ze zijn geldig tot volgende verkiezingen.

Een politieke partij kan beslissingen nemen voor verkiezingen, kan alleen adviseren na verkiezingen.

Volksvertegenwoordigers kunnen voor verkiezingen geinstrueerd worden door hun partij, na verkiezingen dragen zij verantwoordelijkheld tegenover meer dan partijleden, namelijk tegenover de kiezers, het volk. Dat geldt zeker voor D'66, die van de woorden "algemeen belang" nog meer het woord "algemeen" benadrukt dan het woord "belang". Na verkiezingen is de partij niet meer instructeur, maar stimulator.
Maximaal contact,
maxlmaal meedenken van de partij,
maar de verantwoordelijkheld voor beslissingen berust uiteindelijk bij hen die tot volksvertegenwoordiger zijn gekozen. Zo zie ik dat en dus vind ik dat congresuitspraken die handelen over de periode tot aan de volgende verkiezingen zwaarwegende advlezen aan de fractie zijn, niet minder, maar ook niet meer dan dat.

Dat is geen machtsbelustheid van de fractie, het zijn fundamentele regels van de parlementaire demoeratie.

Hoe moet het verder?

Als een kabinet van CDA en VVD tot stand komt voeren wij daar oppositie tegen. Eraan deelnemen is in strijd met onze congresresolutie van 5 februarl en dus kiezersbedrog.

Komt het niet tot stand, dan is aangetoond dat een regering, steunend op een meerderheid in het parlement vooraf niet mogelijk is. Immers, PvdA en VVD sluiten elkaar voor deze periode uit.

Steeds meer nijpt dan het gebrek aan bestuurskracht van de huidige (demisslonaire) regering. Het lijkt dan het meest gewenst (het meest ongewenst) dat de nog in functie zijnde ministers ontslag wordt geweigerd, gepaard gaande met enige aanpassingen.

Zo'n kabinet weerspiegelt niet de verkiezingsuitslag en mag dus niet lang blijven

zitten. Volgend jaar verkiezingen zou dat betekenen, niet fraai, ik weet het.
Een nederlaag voor het parlement,
Een nederlaag.voor het klassieke systeem van de kabinetsformatie, inderdaad. Maar hoe zoe dat D’66 kunnen verwonderen.

Tooh moeten we niet te dramatisch doen over eventuele verkiezingen volgend jaar.

Een CDA/VVD-kabinet, met de steun van 77 min x Kamerleden, hoe lang zit dat? Wie denkt dat het vier jaar zit krijgt de gouden medaille voor optimisme.

Wat zijn de overlevingskansen van een minderheidskabinet? Meer dan een jaar? Zilveren medaille.

En zelfs als er toch nog een kabinet van PvdA, CDA en D’66 zou komen, wat gebeurt er dan als de Statenverkiezingen volgend voorjaar een grote verschuiving te zien geven, als een van de partijen belang krijgt bij verkiezingen? De vraag stellen is hem beantwoorden.

Ontslagweigering heeft het voordeel dat er even lucht komt, even afstand nemen, waardoor misschien het enige echt mogelijke kabinet, PvdA/CDA/D'66, er toch nog kan komen. En dat moet, ondanks alles, doel blijven.
Dat hebben we beloofd.

Als het systeem even slecht lijkt als F'66 altijd al zei, laten we dan althans in stand houden het enige waaraan we voor 25 mei toch houvast hadden betrouwbaarheid tegenover de kiezers.

Kan dit allemaal niet, dan pas komen we bij de minderheidskabinetten. De grootste partij, de PvdA, zou daarvoor in aanmerking komen.

Zou D'66 daaraan mee moeten doen?

Wel vrienden, even de tanden op elkaar.

Als alle andere mogelijkhelden zijn uitgeput,als een minderheldskabinet de enige uitweg is, dan zou D’66 daaraan mijns inziens inderdaad moeten deelnemen, maar slechts dan als het gesloten regeerprogramma er ongewijzigd aan ten grondslag zou liggen. Daarin zijn immers veel van de D166-standpunten te vinden, en dat zou ook niet-gedogen door het CDA moellijk en ongeloofwaardig maken.

Ik weet dat velen (buiten deze zaal) nu weer zullen zeggen: zie je wel, toch niet onafhankelijk van de PvdA.

Ik weet dat sommigen, hier, zullen zeggent waarom houd je dat niet binnen je kiezen tot het aan de orde is - denk aan het publicitaire effect.

Ik zeg het toch.

D'66 congresseert vandaag, en niet op het moment dat de vraag van een minderheidskabinet misschien moet worden beantwoord. Ik wil over zo'n belangrijke polltieke vraag niet zwijgen tegenover ons hoogste partijorgaan.

Maar ook, en vooral: D‘66 is pas echt onafhankelijk als we ons over samenwerking durven uitspreken, onder bepaalde omstandigheden en condities, met wie ons goeddunkt, ongeacht wat men daarvan zegt.

Het CDA zit nog altijd, zij het zwakker dan vroeger, in een machtspositie: we zuigen nu eens links, we zuigen dan weer rechts.

De voorbije maanden hebben de vraag opgeroepen: hoe lang nog, en ook moet D'66 de VVD niet wat meer in het spel gaan betrekken?

Tja. Men zegt dat er iets gaande is in de VVD. Je hoort qeruchten, meer niet. Conerete aanknopingspunten blijven uit. De VVD heeft geen mild oordeel uitgesproken over het regeerakkoord. Integendeel, de operatie vloer aanvegen is aangekondigd en toch is een paar jaar loonstop geen ultra linkse maatregel.
De VVD maakt nog steeds geen aanstalten om, volgens de liberale traditie, te kornen met echte staatsrechterlijke vernieuwingen.

Het harde feit is natuurlijk dat de VVD voor een keuze staat.

> Of ze kiezen voor eerlijk rechts, een mooie grote conservatieve partij, die met liberalisme niets van doen heeft.

- of ze begeven zich op een gematigd progressieve (en dus liberalere) koers; dat kost stemmen en er blijft dan rechts een gat in de markt achter.

D'66 lam moeilijk anders doen dan afwachten hoe de keus uitvalt.

Op korte termijn is samenwerking sowieso niet mogelijk gezien de verhoudingen tussen alle partijen.

Op langere termijn misschlen wel. Ik zou daar niet tegen zijn. Ik houd niet van onafbreekbare barricades. Maar het hangt ervan af wat de VVD gaat doen.

Mijn mening is dat, zolang de VVD er geen concrete blijken van geeft een hervormingsgezinde partij te willen worden, D'66 er zich niet aan kan wagen toenadering

te zoeken of in het vooruitzicht te stellen.

En laten we eerlijk zijn, waarom zouden we D'66 risico's laten lopen?
We zijn sterk in onze onafhankelijkheid.
We varen een duidelijke koers, zonder dreigende scheuringen,
zonder vleugels die koest gehouden moeten worden, zonder interne verdeeldheid.
Een redelijke, verstandige, hervormingsgezinde koers.
De koers van mensen met rechtse hoofdon en linkse harten. Als ik tien jaar politieke geschiedenis in ogenschouw neem, dan vind ik dat we er recht op hebben om te werken vanuit onze eigen standpunten, dat we er recht op hebben te proberen onze positie te versterken,

Zo'n eindeloze kabinetsformatie dreigt je blik te vertroebelen. Je denkt dat er alleen nog maar partijpolitiek is, letters en zetels en mannetjes. Je zou vergeten dat het om iets anders gaat.
Een materialistische westerse cultuur waar de arme helft van de wereld tegen stuk loopt; een arsenaal vernietigingswapens, waaraan een nieuwe, hypocriete loot la ontsproten (neutronenbom)) een massaal protest tegen zinloosheid zonder dat nieuwe zin zichtbaar wordt;
terreurmethodhes waartegen niets vermoedende burgers machteloos zijn.

Een zeurderige kabinetsformatie verdiept op geen enkele manier het inzlcht in de crisis waarln de westelijke cultuur zlch bevindt of het moest zijn door aan te tonen hoe kwetsbaar onze systemen en structuren zijn.

De wetenschap en de technlek en de rede werken de onvrijheid van de mens in de hand, zeggen de nleuwe Franse filosofen. Gelijk hebben ze, maar waar blijft hun therapie? Het kapitalisme verdient onze kritiek, het dogmatisch marxisme evenzeer, maar waar blijf je als je erin berust dat hervorming van de samenleving geen oplossingen biedt?

De vrijheid van de individuele mens komt dramatlsch in de knel, door schaalvergroting, bureaucratisch centralisme, dictatuur van wetenschappelijke ontwikkelingen, bedwelming door de concentratie op matériële welvaart.

Op verschlilende plaatsen in Europa ontwaakt de aandacht voor de industriele burger en groeit de zorg om zijn gebrekkige mogelijkheden om adem te halen. Als de derde weg

van de nieuwe filosofen alleen leidt naar een spiritueel begimsel waarln een enkel individu kan vluchten, een soort geestelijk anarchisme voor een enkeling, dan is dat niet genoeg.

D'66 heeft de plicht, en de bedoeling, om wel te zoeken naar hervormingen van de samenleving, die de nieuwe proble-

Het valt me op hoe zelfbewust D'66 is geworden. Vandaag, een jaar na een befaamd congres in Utrecht, 6 november 1976 (een datum die me lang zal heugen), een jaar later maar, is ons ledental vertienvoudigd, en dat is tot daar aan toe,
is de naam D'66 bij iedereen bekend, en dat is ook tot daar aan toe,
maar vooral straalt van al die D'66-ers af de overtuiging dat onze politieke idealen goed en rechtvaardig,want fundamenteel op de uitbouw van de demoeratie gericht zijn.

Dat is belangrijk, en daarom wil ik, bijna een half jaar na die fabuleuze verkiezingsuitslag van 25 mei,hier nog uitspreken dat jullie gelijk hebben gehad! D'66 moest doorgaan.